

Poglavlje 2

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

1. Uvod

Nastavnici se neprestano suočavaju s problemom opravdanosti: koji su razlozi mog odabira određenih ciljeva i tema? Postavljanje ciljeva kroz nastavni proces i izbor tema temeljne su odluke vezane uz predavanja. Ciljevi ne bi smjeli biti samo kopirani ili prilagođeni, kao ni dogmatski nametnuti. Zapravo, trebali biste ih savjesno preispitivati, a konačni izbor trebao bi se bazirati na zdravom razumu i opravdanosti. Nakon toga, možda čak i zajedno s učenicima, trebali biste svjesno izabrati teme i nastavne ciljeve. Vaša odluka odražava se u širim kontekstima, izbor tema provjeravate kako biste identifikovali njihovu odgojno-obrazovnu vrijednost. Taj je zadatak od ključne važnosti jer je broj mogućih nastavnih tema beskrajan, a vrijeme koje imate na raspolaganju za planiranje i izvođenje nastave ograničeno.

Pitanja koja slijede trebala bi Vas usmjeravati i pomoći Vam u složenom zadatku izbora i pripremanja nastavnih tema.

2. Zadatak i ključna pitanja za postavljanje ciljeva i odabir materijala

2.1 Zadatak

Nastavnici s osjećajem odgovornosti prema poslu koji obavljaju stalno se suočavaju s problemom opravdanosti: zbog čega sam odlučio odabrati moguće ciljeve i teme?

Donošenje odluke o izboru nastavnih ciljeva najvažnija je od svih odluka u vezi s učenjem o demokratiji i ljudskim pravima. Ciljevi ne bi smjeli biti samo kopirani ili prilagođeni, kao ni dogmatski nametnuti. Zapravo, trebali biste ih savjesno preispitivati, a konačni izbor trebao bi se bazirati na zdravom razumu i opravdanosti. Za nastavnika je bitno da poveže nastavne ciljeve o kojima razmišlja s uslovima učenja koje učenici imaju te da ih njima i prilagodi (Vidi Poglavlje 1: Uslovi učenja i podučavanja).

Čim ciljevi postanu konkretniji, treba se uključiti aspekt sadržaja. Nastavne ciljeve moći ćete definisati tek nakon što odlučite koji je željeni nivo učeničkog postignuća u vezi s nastavnim sadržajem, odnosno, tek kada odaberete teme koje ćete uključiti u nastavu.

U procesu planiranja, rad na aspektima sadržaja u nastavi je zahtjevan i oduzima mnogo vremena. Na prvi pogled može se učiniti da nije potrebno uložiti mnogo truda, budući da kurikulum postavlja jasne smjernice, a neki nastavni mediji nude detaljne prijedloge. Glavni zadatak, međutim, prepušten je vama, nastavniku: vi morate biti dobro upoznati s čitavim područjem znanja o kojem želite podučavati; morate ga izgraditi, steći kompletan uvid u njega, detaljno ga analizirati, kritički ocijeniti, svjesno izabrati teme i nastavne ciljeve, odražavati svoju odluku u širim kontekstima, provjeriti odabir tema kako biste procijenili njihovu odgojno-obrazovnu vrijednost, itd. Taj je zadatak od ključne važnosti jer je broj mogućih nastavnih tema beskrajan, a vrijeme koje imate na raspolaganju za planiranje i izvođenje nastave ograničeno.

Sljedeća ključna i dodatna pitanja za Vašu samoprovjeru namijenjena su kako bi Vas usmjeravala i pomogla Vam u tom složenom zadatku biranja i pripremanja nastavnih tema. Predlažemo da sarađujete s ostalim nastavnicima, a možda i s učenicima.

2.2 Ključna pitanja

Za postavljanje ciljeva:

- Koje ciljeve želim postići?
- Koje će sposobnosti biti najvažnije na kraju nastavne jedinice?

- Zbog čega sam odabrao te ciljeve?
- Kako određujem prvenstvo svojih ciljeva (primarni i sekundarni ciljevi)?
- Koji su ciljevi bitni sada – za razred kao cjelinu, za pojedine učenike i/ili učenice?
- Jesam li se pobrinuo za to da ciljevi koje sam odabrao služe glavnim interesima i potrebama mojih učenika? Odgovara li zaista moja nastava onome čime su zaokupljeni moji učenici?
- Postoji li mogućnost da učenici učestvuju u definisanju ili odabiru nastavnih ciljeva?
- Koliko je vremena (lekcija i sedmica) dodijeljeno postizanju ciljeva?
- Koje bi ciljeve trebali ostvariti svi učenici unutar raspoloživog nastavnog vremena (opći standard učeničkih postignuća)?
- Trebaju li se definirati specifični nivoi učeničkih postignuća za učenike pojedinačno (odgoj i obrazovanje prema individualnim sposobnostima)?
- Jesam li osposobio učenike da sa znanja prijeđu na djelovanje, odnosno, mogu li sa sigurnošću primijeniti stečeno znanje?
- Na šta se fokusiram u svom predavanju – na kognitivne, lične ili društvene sposobnosti?
- Jesu li mi jasni kratkoročni i dugoročni ciljevi koji su najvažniji za moj razred, za grupe u učenju, za učenike i učenice pojedinačno?
- Jesam li ciljeve iznio jasno i eksplicitno?

Za odabir tema i materijala:

- Koje sam teme odabrao?
- Zašto sam ih odabrao?
- Kakva je struktura mojih tema?
- Je li moj odabir tema u skladu s nastavnim planom?
- Koji su aspekti tema koje sam odabrao zanimljivi mojim učenicima?
- Na koji način je učenje u školi povezano s učenjem van škole?
- Postoji li veza između teme i stvarnog života i sredine u kojoj učenici žive?
- Razumijem li dobro cijeli predmet, što mi omogućava da odaberem određenu temu? Kako se mogu bolje informisati? Trebam li provesti određena istraživanja ili eksperimente prije nego što na času počnem podučavati tu temu?
- Koje nastavne materijale imam na raspolaganju za pojedine aspekte te teme?
- Hoće li učenici i učenice tokom nastave moći upotrijebiti lično iskustvo, znanje i vještine (na primjer, djeca koja imaju drugačiju kulturnu ili jezičnu pozadinu)?
- Hoće li tema biti jednako prikladna za specifične potrebe oba spola?
- Zanima li me odabrana tema?

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 1: Sposobnosti učenika za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Učimo i živimo demokratiju i ljudska prava – Tri područja sposobnosti obrazovanja za demokratiju i ljudska prava

Cilj odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo je podržavanje razvoja sposobnosti na tri područja, koja su međusobno čvrsto povezana te ih se zbog toga ne bi smjelo odvojeno obrađivati.

Sposobnosti političke analize i procjenjivanja

Cilj je razvijanje sposobnosti analiziranja političkih događaja, problema i kontradiktornih pitanja te obrazlaganje vlastite procjene. Škola može doprinijeti tom procesu podsticanjem učenika da strukturiranom analizom počnu naprednije shvatati građu.

Za postizanje toga potrebne su sljedeće vještine:

- prepoznavanje važnosti političkih odluka za vlastiti život;
- prepoznavanje i prosuđivanje posljedica političkih odluka;

- prepoznavanje i izlaganje vlastitog stajališta i stajališta drugih;
- prepoznavanje i razumijevanje tri dimenzije politike:
 - a) institucionalne,
 - b) vezane za sadržaj,
 - c) usmjerene prema procesu;
- analiziranje i procjenjivanje različitih faza političkih procesa na mikronivou (na primjer, školski život), mezonivou (na primjer, zajednica) i makronivou (državna i međunarodna politika);
- predstavljanje činjenica, problema i odluka uz pomoć analitičkih kategorija, identifikovanje glavnih aspekata i njihovo povezivanje s osnovnim vrijednostima ljudskih prava i demokratskih sistema;
- identifikovanje društvenih, pravnih, ekonomskih, ekoloških i međunarodnih okolnosti, interesa i razvoja u raspravi o aktualnim kontraverznim pitanjima;
- prepoznavanje načina na koji je politika predstavljena u medijima.

Sposobnosti korištenja metoda

Za učestvovanje u različitim političkim procesima potrebno je ne samo osnovno poznavanje političkih sadržaja, struktura i procesa, već i opće sposobnosti koje se stiču u drugim temama (kao što su komunikacija, saradnja, baratanje informacijama, brojevima i statistikama). U sklopu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo moraju se učiti i podsticati posebne sposobnosti i vještine, poput sposobnosti iznošenja argumentovanog mišljenja za ili protiv neke teme, što je posebno bitno za učestvovanje u političkim aktivnostima. Cilj je korištenje tih vještina u metodama koje predstavljaju opća mjesta političkog diskursa (rasprave, debate).

Kako bi se u tome uspjelo, potrebne su sljedeće vještine:

- sposobnost samostalnog pronalaženja, biranja, obrađivanja i predstavljanja informacija dobijenih iz masovnih sredstava komunikacije i/ili novih medija na kritički i fokusiran način (prikupiti, organizovati, ocijeniti statistiku, karte, dijagrame, grafikone, karikature);
- kritički pristup korištenju medija i sposobnost razvijanja vlastitih medijskih proizvoda;
- primjena empirijskih metoda na osnovni način (na primjer, tehnike anketiranja i intervjuisanja).

Sposobnosti političkog odlučivanja i aktivnog djelovanja

Cilj je steći sposobnosti za samouvjereno i primjereno istupanje i ponašanje u političkom kontekstu i u javnosti.

Kako bi se u tome uspjelo, potrebne su sljedeće vještine:

- sposobnost izražavanja vlastitog političkog mišljenja na primjeren i samopouzdan način te usavršavanje raznih oblika razmjene mišljenja;
- učestvovanje u javnom životu i sposobnost političkog djelovanja (usmene vještine komuniciranja poput izražavanja vlastitog mišljenja, raspravljanja, debatovanja, vođenja ili moderiranja rasprave; tehnike pisanih prezentacija i vizualizacije za plakate, zidne novine, zapisnike sa sastanaka, pisma uredniku, itd.);
- prepoznavanje vlastitih mogućnosti upotrebljavanja političkog uticaja, sastavljanje tima i zajednički rad;
- samopouzdanje, ali i sposobnost pristajanja na kompromise;
- prepoznavanje anti-demokratskih misli i tendencija te sposobnost da se na njih odgovarajuće reaguje;
- sposobnost prirodnog ponašanja u međukulturalnom kontekstu.

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 2: Dvije kategorije materijala za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Nastava i učenje bez materijala neke vrste je nemoguće jer su materijali medij koji daje sadržaj, teme, informacije i podatke. Učenici razvijaju svoje sposobnosti baveći se određenim aktivnostima, što znači da „nešto rade” s nekim predmetom. Prvi na pamet padaju udžbenici ili radni listovi, i oni zaista jesu bitni za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Dvije kategorije materijala za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Međutim, specifičan profil obrazovanja za demokratiju i ljudska prava odražava se u širim konceptima materijala i medija. Udžbenici i radni listovi primjeri su printanih medija. U interaktivnom konstruktivističkom učenju nastavnici i učenici stvaraju različite kategorije materijala. Oni su autentični jer su materijali iz prve ruke, proizvedeni na licu mjesta, u određenoj situaciji, za ljude koji su ondje prisutni u tom trenutku. Kroz obrazovanje za demokratiju i ljudska prava zato, nastavnici i učenici nisu samo korisnici materijala nego i njihovi proizvođači. U priručnicima II do VI ovog izdanja obrazovanja za demokratiju i ljudska prava predstavljeno je mnogo primjera za tu kategoriju materijala, koju vrlo često stvaraju učenici u okviru iskustvenog učenja ili radom na projektima, a opisi nastavnih jedinka i lekcija istražuju njihov bogati nastavni potencijal za učenike.

Tabela etapa nastavnog procesa i materijala

Sljedeća tabela povezuje neke od tipičnih primjera za te dvije kategorije materijala – dobijenih putem medija i nastalih u procesima interakcije između nastavnika i učenika – za različite aspekte razvoja sposobnosti kroz obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Ne zagovaramo pristrasnost prema jednom tipu materijala, već integrisani pristup. Međutim, održavanje nastave kroz demokratiju i ljudska prava od nastavnika zahtijeva da ozbiljno shvataju materijale koje naprave učenici.

Obrazovanjem do demokratije

Aspekti razvoja sposobnosti	Materijali prenešeni putem medija	Materijali nastali u procesima učenja	
		Materijali koje su izradili nastavnici	Materijali koje su izradili učenici
Prethodni razvoj učenika	(Takvi mediji i materijali, naravno, postoje – na primjer, dječije knjige ili filmovi – no nastavnik o njima ne može imati sliku)		Slike, prijašnje iskustvo i procesi socijalizacije u porodici ili s vršnjacima, prethodno usvojene informacije u školi i van nje
Definisanje teme, određivanje plana i programa za lekciju ili temu			Osmišljavanje i predlaganje ideja, samostalno ili u raspravi
Informacije	Aktuelne novosti (printane, TV, DVD, internet) Udžbenici	Predavanje Pribavljanje osnovnih materijala (na primjer, flipchart table, markeri, papir u boji)	Doprinosi učenika u nastavi (na primjer, dekonstrukcija poruka prenešenih putem medija, sažeci, domaće zadaće, prezentacije, argumenti u raspravama i debatama, komentari, pitanja)
Analiza i razmatranje	Tematika i kontraverzna pitanja u politici i nauci (radni listovi, udžbenici)	Objašnjenje ključnih koncepata Kritika koja zahtijeva dekonstrukciju	
Uvježbavanje vještina	Radni listovi (uputstva za vježbanje)	Pokazivanje i usmjeravanje	Povratne informacije
Participacija i aktivno djelovanje		Vođenje sjednica	Pitanja, primjedbe, uvidi, interesi
Procjenjivanje i vrednovanje	Testovi Upitnici Portfoliji	Posmatranje	Samoprocjenjivanje Povratne informacije Definisanje potreba za dalje učenje

Postavljanje ciljeva i odabir materijala

Radni materijal 3: Odabir i korištenje materijala u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava

Izbor materijala prenešenih putem medija

Širi raspon materijala implicira da će i nastavnici i učenici birati materijale. Učenici to rade u procesu konstruktivističkog učenja. Ovdje ćemo se fokusirati na ulogu nastavnika u odabiru materijala kojima se treba služiti u nastavi obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

Kriteriji za odabir materijala iz medija

- Pouzdanost: mogu li se autor, izvor, datum nastanka, itd., nedvosmisleno odrediti? Jesu li tekst, podaci, itd., preuzeti iz originala, i mogu li učenici (šrednjoškolski nivoi) uočiti je li nešto promijenjeno?
- Prikladnost: odgovara li materijal nivou razumijevanja i razvoja sposobnosti učenika, uključujući i njihovo iskustvo u dekonstruisanju poruka prenešenih putem medija? Materijali ne bi smjeli biti ni prelagani ni preteški; trebali bi zahtijevati trud koji unapređuje vještine učenika i njihovo znanje, razumijevanje i sposobnost razmatranja.
- Važnost: odgovara li materijal interesima učenika? Obrađuje li temu ili problematiku koje učenici smatraju bitnim? Mogu li povezati sadržaj sa svojim stavovima ili iskustvom?
- Načelo ne-indoktrinacije ili pluralizam perspektiva: prikazuju li materijali različite perspektive? Izbjegavaju li zamku indoktriniranja učenika – u bilo kojem smjeru razmišljanja, razmatranja ili interesa (vidi Prvi dio, Poglavlje 3, Odlomak 5: Profesionalna etika nastavnika koji vode nastavni proces obrazovanja za demokratiju i ljudska prava)?

Postupak s materijalima koje su proizveli učenici

Pisani materijali, slike, itd.: nastavnik ih može proučiti prije ili nakon nastave i odlučiti šta poduzeti.

Usmena aktivnost učenika bitno je zahtjevniji zadatak za nastavnika jer mora spontano reagovati i vrlo često improvizirati (vidi Treći dio, Poglavlje 1, Učilo 3: Vođenje plenarnih sjednica).